

МОНГОЛ УЛС
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

2018 он 07 дугаар
сарын 10-ны өдөр

Дугаар Хэт / 1587

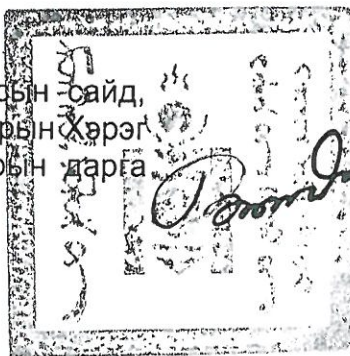
Улаанбаатар-12
Утас: 260817
Факс: 976-11-310011

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН Б.БАТ-ЭРДЭНЭ,
Ч.УЛААН НАР ТАНАА

Асуулгын хариу хүргүүлэх тухай

Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийн хэрэгжилт, цөлжилтийг хязгаарлах, бэлчээр талхлагдахаас хамгаалах чиглэлээр Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ, өнгөрсөн өвлийн бэлтгэлийг хангах арга хэмжээний үр дүн, 2019 оны өвлийн бэлтгэл ажлын хүрээнд авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа арга хэмжээний талаар Ерөнхий сайдад хандаж тавьсан асуулгын хариуг холбогдох байгууллагаар бэлтгүүлэн үүгээр хүргүүлж байна.

Монгол Улсын Сайд,
Засгийн газрын Хэрэг
эрхлэх газрын дарга

Г.ЗАНДАНШАТАР

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН Б.БАТ-ЭРДЭНЭ, Ч.УЛААН НАРААС ЕРӨНХИЙ
САЙД У.ХҮРЭЛСҮХЭД ХАНДАЖ ТАВЬСАН АСУУЛГЫН ХАРИУ

Нэг.Гол мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар:

Улсын Их Хурлын 2009 оны 7 дугаар сарын 16-ны өдөр баталсан Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг 2015 оны 2 дугаар сарын 18-ны өдөр баталсан.

Энэхүү хуулийн өөрчлөлт нь Улсын Их Хурлын 2015 оны 41 дугаар “Эдийн засгийн хүндрэлээс гарах арга хэмжээний хөтөлбөр батлах тухай” тогтоолын хэрэгжилтийг хангах, Засгийн газрын 2011 оны 174, 2012 оны 194 дүгээр тогтоолоор баталсан ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглосон бүсийн хэмжээ, зааг нь алдаатай болох нь тогтоогдсон, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг цуцалсны нөхөн олговорт аж ахуйн нэгжүүд нэхэмжилсэн 2.2 их наяд төгрөг, хориглосон бүсэд техникжсэн нинжа, бичил уурхай, орон нутгийн уурхай зэрэг хууль бус ашиглалт хавтгайрч байгаль орчинд сөргөөр нөлөөлөх болсон явдлыг таслан зогсоох, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх зорилготой байсан.

Засгийн газрын 2011 оны 174 дүгээр тогтоолын хавсралтаар алтны шороон орд ашиглаж байгаа талбайн орчимд гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, ойн сан бүхий газар, усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс /цаашид “хориглосон бүс” гэх/-ийг, Засгийн газрын 2012 оны 194 дүгээр тогтоолын хавсралтаар хориглосон бүсийн хилийн заагийг тус тус тогтоосон. Хуулийн дээрх өөрчлөлтийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Засгийн газрын 2014 оны 199, 130, 2015 оны 289, 302, 2016 оны 155, 2017 оны 83 дугаар тогтоолоор тогтоосон хилийн заагт тус тус өөрчлөлт оруулж, ашиглалт, нөхөн сэргээлт хийх зорилгоор гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, ойн сан бүхий газар, усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс тогтоосон талбайгаас нийт 53 тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайг чөлөөлсөн.

Засгийн газрын 2015 оны 120 дугаар тогтоолоор “Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эхийн бүсэд олгосон тусгай зөвшөөрлийг цуцлах, усан сан бүхий газрын энгийн хамгаалалтын бүсэд олборлолт явуулж эхэлсэн, тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд холбогдох арга хэмжээ авах, нөхөн сэргээлт хийлгэх журам”-ыг баталсан.

Энэхүү журмаар гол мөрний урсац бүрэлдэх эхийн хилийн заагтай давхцалтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг цуцлах, усан сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсэд ашигт малтмал хайх, ашиглахыг бүрэн хориглож, энгийн хамгаалалтын бүсэд өмнө нь олборлолт явуулж байсан аж ахуйн нэгж нь хууль батлагдсанаас хойш заасан хугацаанд үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлэх хүсэлт гаргасан тохиолдолд байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, тухайн аймгийн Засаг дарга нартай гэрээ байгуулж байгаль орчныг нөхөн сэргээх зардлыг 100 хувь тусгай дансанд байршуулсан тохиолдолд үйл ажиллагаа явуулах эрх нь нээгдэх зэрэг зохицуулалтыг бий болгосон.

Түүнчлэн Засгийн газрын 2015 оны 189 дүгээр тогтоолын 2 дугаар заалтын дагуу усан сан бүхий газрын онцгой хамгаалалтын бүсийг 50 метрээр, энгийн хамгаалалтын бүсийг 200 метрээр тогтооход тусгай зөвшөөрөл бүхий 245 газарт

ашиглалт, нөхөн сэргээлт хийхээр болсон. 2016-2107 оны байгаль орчны менежментийн тайлангийн нэгдсэн дүнгээр дээрх хуулийн үйлчлэлийн хүрээнд үйл ажиллагаа нь сэргэсэн тусгай зөвшөөрөл бүхий талбайд 513.0 га газарт техникийн, 259,3 га газарт биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн тухай мэдээ ирүүлсэн.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас Уул уурхайн үйл ажиллагааны улмаас эвдэрсэн газрын тооллогыг 2017 оноос хийж эхэлсэн бөгөөд 2018 онд дуусгах, Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч аж ахуйн нэгжүүдийн байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх үүргийн хэрэгжилтийн талаар мэдээллийн сан байгуулах ажлыг хийж байна.

Цаашид Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усан сан бүхий газрын хамгаалалтын бүс, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуульд Хориглосон талбайд ашиглалт, нөхөн сэргээлт хийсний дараа буцааж хориглосон талбайд оруулах, Ойн экологи эдийн засгийн үнэлгээг бүрэн төлүүлэх, Ойн тухай хуулийн 30.2-т заасныг хэрэгжүүлэх чиглэлээр нарийвчлан нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар төлөвлөж байна.

“Хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл батлах тухай” Улсын Их Хурлын 2017 оны 11 дүгээр тогтоолын хавсралтын 28 дахь хэсэг, Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд заасныг хэрэгжүүлэн Нөхөн сэргээлтийн хуультай болох, Хориглосон талбайд хууль бусаар ашиглалт хийж байгаа үйлдэлд хариуцлага тооцох зэрэг асуудлыг зохицуулах эрх зүйн орчин бүрдүүлэх чиглэлээр ажиллаж байна.

Хоёр. Цөлжилтийг хязгаарлах бэлчээр талхлагдахаас хязгаарлах чиглэлээр Засгийн газраас авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний талаар:

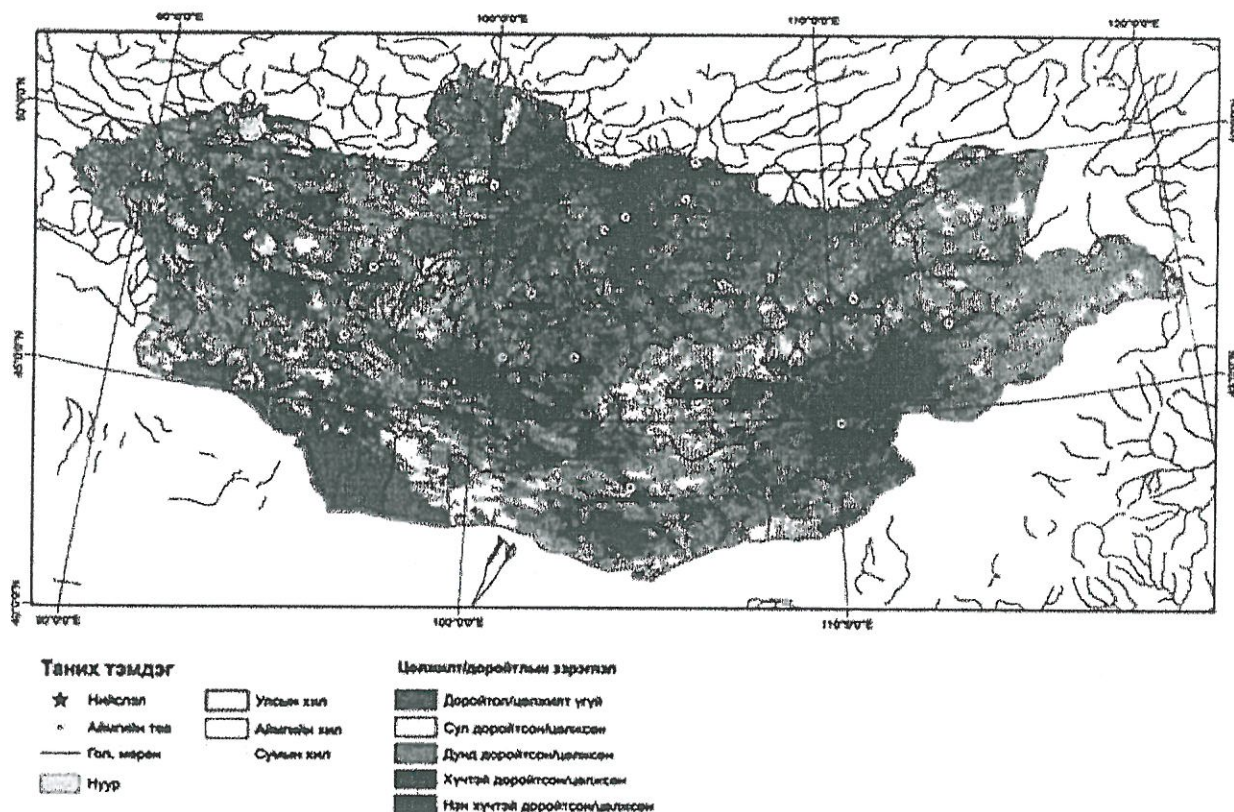
Цөлжилтийн төлөв байдал:

2017 оны цөлжилтийн нэгдсэн үнэлгээний дүнг өмнөх 2006 болон 2010 оны дүнтэй харьцуулж үзвэл цөлжилтийн нэн хүчтэй, хүчтэй зэрэглэл бүхий газруудын тархац нутаг нэлээд өөрчлөгдсөн буюу ялангуяа нэн хүчтэй зэрэглэл бүхий газрууд шинээр голомтлон үүссэн байна.

Хүснэгт 1. Цөлжилтийн үйл явц (нийт нутагт эзлэх %-иар)

Цөлжилтийн үнэлгээ хийсэн он	Сул илэрсэн нутаг	Дунд зэрэг илэрсэн нутаг	Хүчтэй илэрсэн нутаг	Нэн хүчтэй илэрсэн нутаг	Бүгд
2006 он	23	26	18	5	72
2010 он	35.3	25.9	6.7	9.9	77.8
2017 он	24.1	29.8	16.8	6.1	76.8

Зураг 1. Монгол орны цөлжилт, газрын доройтлын 2017 оны төлөв байдал

2017 оны байдлаар нийт нутаг дэвсгэрийн 76.8% нь цөлжилт, газрын доройтолд өртөөд байгаа бөгөөд үүнээс хүчтэй, нэн хүчтэй доройтсон газар 22.9%-ийг эзэлж байна. Цөлжилт, газрын доройтол нэмэгдсэн газруудад Их нууруудын хотгор, Нууруудын хөндий, өмнийн болон дорнын говийн нутаг хэвээр хадгалагдан үлдэж байгаагийн зэрэгцээ өмнөх үеийн судалгаагаар тогтоогдсон Орхон-Сэлэнгийн сав нутаг, Хэрлэн голын сав, Дорнод Монголын хээрийн муж, Төв Халхын тэгш өндөрлөгийн хэмжээнд доройтлын үйл явц нэмэгдсэн дүнтэй байна.

Монгол орны хэмжээнд урьд өмнө хийгдсэн судалгааны үр дүнтэй харьцуулбал, цөлжилт, газрын доройтол сүүлийн 15 жилийн хугацаанд эрчимжих хандлага ажиглагдаж, улмаар доройтлын дунд, хүчтэй, нэн хүчтэй зэрэглэлийн хамрах талбай нэмэгдсэн (Зураг 1) байна. 2017 оны төлөв байдлыг ижил төсөөтэй арга зүйгээр гүйцэтгэсэн 2010 оны үнэлгээний үр дүнтэй харьцуулахад, нийт доройтсон газрын талбай 1%-иар, нэн хүчтэй зэрэглэлд хамрагдах газар 3.8%-иар тус тус буурсан хэдий ч сул зэрэглэлд хамрагдах газар 11.2%-иар хасагдаж, дунд, хүчтэй зэрэглэлд хамрагдах газар 3.9, 10.2%-иар тус тус нэмэгджээ. Өөрөөр хэлбэл, сүүлийн 5 жилд сул, дунд зэрэглэлд хамрагдах нутгаас 6.4% нь хүчтэй зэрэглэлд шилжсэн байна.

Цөлжилт, газрын доройтлын өөрчлөлтийн төлөв:

Доройтол илэрсэн газар бүрийн хэмжээнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг судлан үзэхэд нийт нутаг дэвсгэрт илрэх доройтлын 49%-ийг хүн амын өсөлт болон малын тоо толгой, 51%-ийг байгалийн хүчин зүйлсийн нөлөөтэй гэж тодорхойлогдож байна.

Аймгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд авч үзвэл, цөлжилтийн хүчтэй, нэн хүчтэй зэрэглэлд Говьсүмбэрийн нутгийн 62.8%, Дорнодын 43.5%, Дархан-Уулын 31.7%, Сүхбаатарын 31.1%, Дундговийн 27.9%, Дорноговийн 21.9%, Өмнөговийн 17.5% хамрагдаж (Хүснэгт 2) байгаа нь хамгийн өндөр үзүүлэлт болж байна.

Хүснэгт 2. Аймгуудын цөлжилтийн төлөв байдал, (%-иар)

Аймгийн нэр	Цөлжилт илрээгүй болон тооцоогүй	Сул	Дунд	Хүчтэй	Нэн хүчтэй
Архангай	38.3	38.6	13.0	3.5	6.7
Баян-Өлгий	33.4	33.5	26.2	2.2	4.8
Баянхонгор	17.2	41.1	30.8	4.8	6.2
Булган	80.8	11.9	2.3	2.2	2.8
Говь-Алтай	12.2	40.3	38.7	5.4	3.4
Говь-Сүмбэр	0.8	11.4	25.0	18.7	44.1
Дархан-Уул	47.6	17.1	3.6	14.3	17.4
Дорнод	11.3	22.4	22.9	17.5	26.0
Дорноговь	2.6	43.2	32.4	7.2	14.7
Дундговь	0.9	25.5	45.6	13.7	14.2
Орхон	82.3	7.2	6.3	2.6	1.7
Өвөрхангай	18.7	43.8	24.4	7.0	6.1
Өмнөговь	2.4	48.1	32.0	5.3	12.2
Сүхбаатар	1.7	33.0	34.1	9.7	21.4
Сэлэнгэ	66.2	12.0	10.0	6.1	5.7
Төв	35.1	37.1	18.9	4.6	4.2
Увс	33.4	28.6	27.5	5.1	5.4
Ховд	36.4	36.4	19.3	2.7	5.3
Хөвсгөл	47.1	26.1	12.9	5.8	8.1
Хэнтий	36.8	36.6	16.5	3.3	6.8

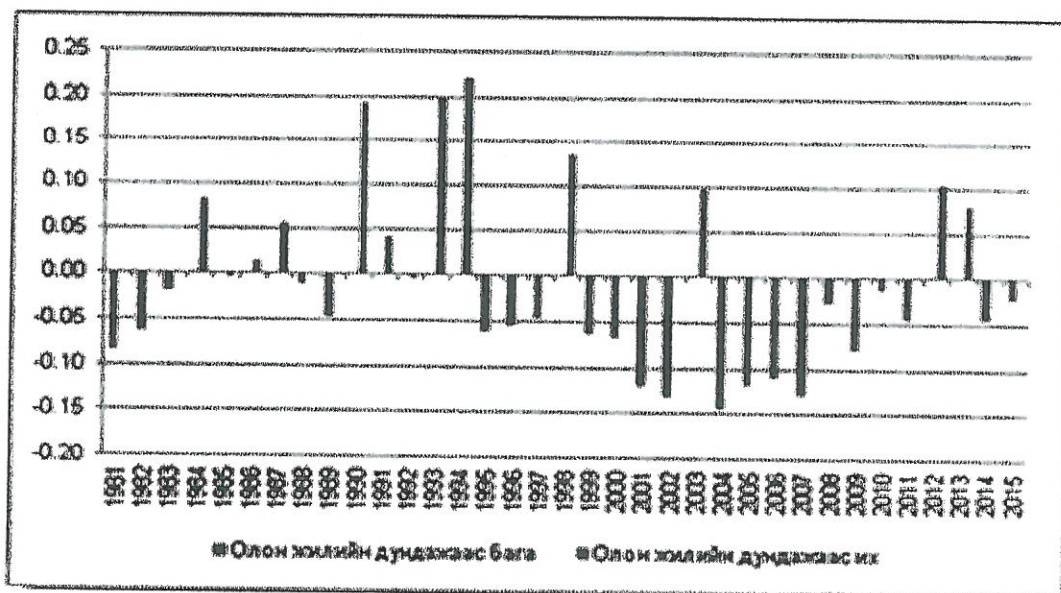
Монгол орны хэмжээнд уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр ажиглагдах хуурайшилтын чиг хандлагыг 1980-2017 оны хооронд тооцож үзэхэд, нийт нутгийн чийгшил жилд 0.0011 нэгжээр ($p=0.57$) буурах хандлагатай байна. Бүсүүдийн хувьд мөн ижил хандлага илэрч байгаа боловч цөлийн бүсийн хувьд эсрэгээр аажим чийгшиж ($a=0.0009$, $p=0.44$) байгаа нь ажиглагдаж (Зураг 74) байна.

Зураг 2. Чийгшлийн индексийн олон жилийн явц

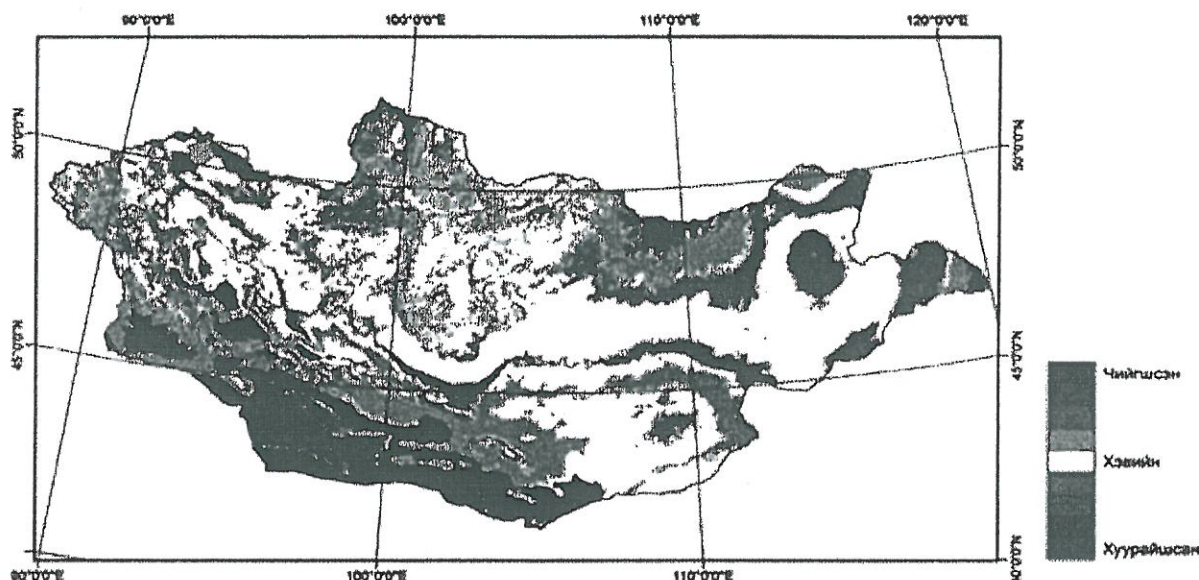
Чийгшлийн индексийн олон жилийн дунджаас хазайх хазайлтыг тооцон үзвэл, нийт нутгийн хэмжээнд дундчилсан үзүүлэлтээр 1981-1984, 1990-1994, 2012-2013 онуудад хуурайшилтын нөхцөл олон жилийн дунджийн хэмжээнд буюу түүнээс чийгтэй байсан бөгөөд 2000 оноос хойш (2002, 2012, 2013 оноос бусад жилүүдэд) 3-22%-иар хуурайшсан байна.

Зураг 3. Чийгшлийн индексийн олон жилийн дундажтай харьцуулсан өөрчлөлт

Цөлжилтийн үнэлгээ хийсэн 2017 оныг 2000-2010 оны буюу өмнөх 10 жилийн дундажтай харьцуулахад, хуурайшлын төлөв байдал сайжирсан ч чийгшлийн индексийн үндсэн үзүүлэлт нийт нутгийн хэмжээнд дунджаар 3.8%-иар буурсан буюу хуурайшсан байна. Орон зайн хувьд 2000 оноос хойш илэрч байгаа хандлага хэвээр хадгалагдаж байна. Олон жилийн дундажтай харьцуулахад, нутгийн хойд хагас илүү эрчимтэй хуурайшиж, говь, цөлийн бүсийн хэмжээнд бага зэрэг чийгших хандлага илэрч (Зураг 3) байна.

Зураг 4. 2017 оны байдлаар чийгшил/хуурайшилтын хандлагыг олон жилийн дундажтай жишсэн байдал

Зураг 4-өөс үзэхэд, Монгол орны хэмжээнд ажиглагдаж буй уур амьсгалын өөрчлөлт нь нийтдээ хуурайших чиг хандлагыг тодорхойлж байгаа бөгөөд энэ нь цөлжилт, газрын доройтол гүнзгийрэх суурь нөхцөл нэмэгдэж байгааг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, уур амьсгалын чийгшлийн бүсүүдийн шилжилт ажиглагдаж, цөлжилт явагдах бүс нутгийн хэмжээ тэлж байна гэж дүгнэж болно.

МОНГОЛ ОРНЫ ЦӨЛЖИЛТИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЦӨЛЖИЛТИЙГ БУУРУУЛАХ ТАЛААР АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БАЙГАА ЗАРИМ АРГА ХЭМЖЭЭ.

Цөлжилт, газрын доройтлын үйл явц нь өнөөдөр дэлхийн 100 гаруй оронд илрэлээ олж 1 тэрбум хүний амьдрал ахуйд нөлөөлж байгаа экологийн бүлэг асуудлын нэгд зүй ёсоор багтдаг. Цөлжилтийн үйл явцыг уур амьсгалын өөрчлөлт, агаарын бохирдол, биологийн төрөл зүйлийн хомсдол зэрэг асуудлуудтай энэ тэнцүү хэмжээнд авч үздэг.

Монгол орны хувьд цөлжилтөд өртөмтгий бүс нутаг буюу хуурай, гандуу бүс нутаг нийт нутгийн 90 орчим хувийг эзлэн тархсан. Сүүлийн жилүүдэд Монгол орны хэмжээнд ажиглагдаж буй дулаарлын үйл явц, бэлчээрийн мал аж ахуйд гарсан тоон өөрчлөлт, уул уурхайн замбараагүй үйл ажиллагаа зэрэг нь цөлжилтийн үйл явцыг улам бүр хурдасгах хүчин зүйл болсон юм.

Улсын Их Хурлаас 2012 онд Хөрс хамгаалах, цөлжилтөөс сэргийлэх тухай хуулийг баталсан бөгөөд өнгөрсөн хугацаанд нийт 14 аймаг цөлжилттэй тэмцэх хөтөлбөр, 7 аймаг дунд хугацааны төлөвлөгөө боловсруулан холбогдох аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлэн батлан хэрэгжүүлж байна.

Цөлжилтийн анхан шатны мониторингийн сүлжээг 1500 цэгт байгуулан, анхан шатны мэдээлэл бүрдүүлэх нөхцөл бий болсон. “Ногоон хэрэм” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зорилтын хүрээнд улсын болон орон нутгийн төсөв, олон улсын байгууллагын хөрөнгөөр 2005-2015 онд нийт 7059,8 га талбайд ойн зурвас байгуулжээ. Улсын хэмжээнд говь, хээрийн бүсийн 15,7 сая га талбай бүхий газар нутгийг улсын тусгай хамгаалалтад авч энэ нь улсын нийт газар нутгийн 10.03%-ийг эзэлж байна. 2015 оны байдлаар нийт 2009 булаг шандны эхийг улсын төсвийн хөрөнгө болон гадаадын төслүүдийн санхүүжилтээр хашиж, хамгаалах ажил хийж гүйцэтгэсэн байна.

Цөлжилттэй тэмцэхэд хэрэглэдэг нэгэн арга бол төв суурин газрыг салхи, элсний нүүлт хөдөлгөөнөөс хамгаалах ногоон зурвас технологи юм. Дэлхий нийтэд элсний нүүлт хөдөлгөөн, ялангуяа төв суурин газрын элсний нүүлт хөдөлгөөнийг сааруулах, экологийн аятай нөхцөлийг сайжруулах үйл ажиллагаанд ногоон төгөл, хамгаалалтын ойн зурвас байгуулах, ургамлын нөмрөгийг сэргэх ажлуудыг чухалчилж байна.

Манай орны болон Хятад, Орос Улсад хийгдсэн судалгаа туршилтын үр дүнд ойн зурвасын өргөн нь салхинаас хамгаалах үр дүнд шууд нөлөөлдөг болох нь илэрхий болсон юм. Говь, хээрийн бүсүүдэд элс, салхинаас төв суурин газрыг хамгаалах ойн зурвасуудыг тухайн орчны онцлог, гүйцэтгэх үүргээс нь хамааруулан үзэж цөл, цөлөрхөг хээрт 6-12 эгнээ буюу 9-12 метр өргөнтэй, ойт хээр, хээрийн бүсэд 4-8 эгнээ буюу 6-12 метр өргөнтэй сонгох нь тохиромжтой байдаг.

Манай орны хувьд Дорноговь аймгийн Замын Үүд сум, Өмнөговь аймгийн Булган сум, Говь Алтай аймгийн Баянтоорой тосгон, Хөхморьт сум зэрэг газруудад төв суурин газрыг хамгаалах ойн зурвас, төгөл ой байгуулах ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн нь анхдагч бөгөөд тодорхой үр дүнд хүрч цаашдын ойжуулалтын ажилд сургамж болж байна.

Бэлчээрийг элсний нүүлт хөдөлгөөнөөс хамгаалах олон аргууд байдгаас биологийн хамгаалалт хийх арга нь ихээхэн тохиромжтой. Эхний ээлжид элсний ургамлыг сэргээх, шинээр ургамал тарьж ургуулах замаар сул хөдөлгөөнт элсийг бэхжүүлэх шаардлагатай. Ургамлан бүрхэвч нь салхины хүчийг зохих хэмжээгээр бууруулж, үндсээрээ элсийг салхинд хийсч нүүхээс хамгаалахын зэрэгцээ ус чийгийн горимыг зохицуулж байгалийн тэнцвэрийг бий болгож байдгаараа үлэмж ач холбогдолтой юм.

Хэрэгжүүлсэн зарим төсөл, гэрээт ажил, суурь судалгааны сэдэвт ажлуудын хүрсэн үр дүн:

-Дорноговь аймгийн Замын-Үүд сумын газрын менежментийг боловсронгуй болгох, цөлжилттэй тэмцэх. НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр, 1997-1998

Энэхүү жижиг төсөл нь цөлжилттэй тэмцэх асуудлаар үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд удаан хугацаанд хэрэгжүүлэх цогц арга хэмжээний эхлэлийг тавьж өгснөөрөө ихээхэн ач холбогдолтой юм. Төслийн хүрээнд Замын-Үүд сумын төвийг элсний нүүлт хөдөлгөөнөөс хамгаалах 200 м өргөнтэй, 2000 м урттай талбайд ногоон бүс байгуулж хайлаас (*Ulmus pumila*), сөөгөөс заг (*Haloxylon ammodendron*), бариулт бүйлс (*Amygdalus pedunculata*, *A. mongolica*) зэрэг мод, сөөгний төрөл зүйлийг говь, хээрийн нөхцөлд тарималжуулах анхны томоохон туршилтыг хийсэн.

-Булган аймгийн хээрийн бүсийн сумдын цөлжилтийг үнэлэх, сааруулах боломж. Дэлхийн Зөн Монгол, 2002

Төслийн хүрээнд газрын доройтол, цөлжилт, түүнд хүргэх байгаль, нийгэм эдийн засгийн хүчин зүйлсийг орон нутгийн хэмжээнд үнэлэх, зайнаас тандах аргыг цөлжилт, газрын доройтлын үнэлгээнд хэрэглэх зэрэг нарийвчилсан судалгааны онол, аргазүйн асуудлуудыг шийдвэрлэсэн. Судалгааны баг өөрийн урьд өмнө хуримтлуулсан туршлагадаа үндэслэн Гурванбулаг, Дашинчилэн, Баяннуур зэрэг сумдад цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах практик арга хэмжээний зөвлөмжийг боловсруулж өгсөн байна.

-Говь, хээрийн бүсийн цөлжилттэй тэмцэх шинжлэх ухаан, технологийн үндэслэл. БОЯ, 2001-2003

Төслийн гол зорилго нь говь, хээрийн бүсийн ялгавартай экологид нийцүүлэн цөлжилт, газрын доройтлыг бууруулах арга технологийг боловсруулах, усны нөөцийг хамгаалах, усны зохистой хэрэглээг бүрдүүлэх арга технологи, баянбүрд болон гадаргын усны нөөцөд түшиглэн ард иргэдийн оролцоотой байгаль хамгааллыг хэрэгжүүлэх боломж бололцоог судлан тогтооход чиглэгдсэн. Төсөл хэрэгжүүлэх зорилгоор Дорноговь аймгийн Дэлгэрэх, Өргөн, Сүхбаатар аймгийн Баяндэлгэр, Онгон сумдыг сонгон ажилласан бөгөөд эдгээр сумдын хэмжээнд зарим арга технологийг боловсруулсан. Монгол орны ялгавартай экосистемийн хүрээнд явагдаж байгаа цөлжилтийг үнэлэх онол, аргагүйн үндэслэл боловсруулах, цөлжилт, газрын доройтлын төлөв байдлыг тодорхойлох, зураглах, цаашид авах арга хэмжээг төлөвлөх, түүнийг сааруулах арга хэмжээний шинжлэх ухааны үндэслэлийг боловсруулахад чиглэгдэнэ. Булган аймгийн Рашаант сумын Элсэн тасархай хэмээх газар хээрийн бүсийн цөлжилт, газрын доройтлыг нарийвчлан судлах, түүнийг сааруулах арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх зорилгоор “Цөлжилтийг сааруулах туршилт, судалгааны төв” нэртэй байгуулагдан ажиллаж байна.

Монгол орны тариалангийн гол бүс нутаг болох Сэлэнгэ, Дархан-Уул аймгийн нутаг дэвсгэрийг хамруулан Дархан уул аймгийн Орхон сумын нутаг дэвсгэрт Бүрэнтолгой хэмээх газар үйлдвэрлэл, туршилтын төвийг байгуулах эхлэлийг тавьж байна. Цөлжилтийн судалгааны төв 2009-2012 онд “Төв монголын хээрийн бүсийн цөлжилтийн төлөв байдал үнэлгээ, зураглал” сэдэвт ажил, 2012-2015 онд “Төв монголын хээрийн бүсийн загвар нутгийн хүрээн дэх цөлжилтийн мониторингийн судалгаа” суурь судалгааны сэдэвт ажил хэрэгжүүлж байна.

Мал аж ахуйн салбарын бэлчээр ашиглалтын өнөөгийн нөхцөл байдал:

Монгол орны мал аж ахуй нь байгалийн нөөц бэлчээрийг ашиглаж өртөг багатай, экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг эдийн засгийн чухал салбар юм. Монгол улс 112.7 сая га хадлан, бэлчээрийн талбайтай. Өнгөрсөн 2017 оны мал тооллогоор 66.2 сая мал тоологдсон бөгөөд 100 га бэлчээр, хадлангийн талбайд хонин толгойд шилжүүлснээр 92 толгой мал ногдож байна. Хүн ам төвлөрсөн мал ихтэй Орхонд 645, Улаанбаатарт 363, Дархан-Уул 322, Булган 235, Архангай 237, Сэлэнгэд 86 толгой мал ногдож байгаа нь бэлчээрийн даацаас 2-7 дахин хэтрээд байна. Өнгөрсөн 2016-2017 оны өвөл 102 сая хонин толгой мал өвөлжиж хаваржлаа. Одоогийн 112.7 сая га бэлчээр, хадлангийн талбайг 1964 оныхтой харьцуулбал бэлчээрийн талбай 9.4 сая га-гаар багасч, хонин толгойд шилжүүлсэн нийт малын тоо 36.9 сая толгойгоор өсч, 100 га бэлчээрийн талбайд ногдох хонин толгойд шилжүүлсэн малын тоо 1.8 дахин нэмэгдсэн. Эрдэмтдийн хийсэн судалгаагаар манай орны бэлчээр жилд дунджаар 84.6 сая хонин толгой мал агуулах багтаамжтай. Энэ жилийн хувьд бэлчээрийн даац 18.0 сая хонин толгойгоор хэтрээд байна. Манай орны хангай, хээр, цөлөрхөг хээр, говь хосолсон нийт бэлчээрийн 52,9 сая га-г өвөл, хаврын улиралд 60,3 сая га бэлчээрийг зун намрын улиралд ашигладаг. Малчид бэлчээрийг улирлаар хуваарилан, жилийн турш нүүдэллэн ашиглаж ирсэн уламжлалт арга нь экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгалах, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийг эрсдэлээс хамгаалж байсан.

Малчид бэлчээрийн даацыг зөв тогтоож, түүнд тохирсон тооны малаар бэлчээр ашиглах нь бэлчээрийн доройтлоос сэргийлэх, малын хэвийн өсөлтийг хангаж, ашиг шимийг бүрэн авахад чухал ач холбогдолтой. Бэлчээрийн менежмент

нь малын тоо, сүргийн зохистой бүтэц, бэлчээр ашиглалт, хүний хүчин зүйл болон уур амьсгалын өөрчлөлтөөс хамаарах бүхэл бүтэн цогц систем юм. Малчид 1990 оноос өмнө бэлчээрийг дөрвөн улирлаар сэлгэн ашиглаж бэлчээрийн даац хэтрэлтийг саармагжуулж байсны үр дүнд бэлчээрийн доройтлоос урьдчилан сэргийлж, экологийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, мал аж ахуйг байгалийн эрсдэлээс хамгаалж байсан. Мал аж ахуйн салбарт 1990 онд 90.0 мянган малчин өрх, 25.0 сая толгой малтай ихэнх мал төрийн өмчид байсан бол одоо 167.2 мянган малчин өрх 66.2 сая малтай болж малчин өрх, малын тоо 2 дахин нэмэгдэж мал хувийн өмчид байна. Манай орны малын төрөл хоорондын харьцаа, сүргийн бүтэц эдийн засгийн хувьд төдийлөн тохиромжгүй байна. Малчид сүүлийн жилүүдэд уст цэг, зах зээлээ бараадан нүүдэллэхгүйгээр нэг газарт удаан хугацаагаар нутагладаг, мотоцикл машин ихээр ашиглах болсон, ашигт малтмалын олборлолт их хийгдэж нөхөн сэргээлт хийгдэхгүй байгаа, гар аргаар ашигт малтмал олборлон бэлчээрийг ухаж байгаа зэрэг шалтгаанаар бэлчээр талхлагдан доройтож байна.

Хүний хүчин зүйлийн нөлөө, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс болж бэлчээрийн ургац 5 хувиар буурч, ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүн 15 хувиар цөөрч, бэлчээр талхлагдсанаас нийт бэлчээрийн 70 гаруй хувь нь ямар нэгэн хэмжээгээр доройтсон гэсэн судалгааны дүн байдаг. Ийнхүү уур амьсгалын өөрчлөлт, бэлчээр талхлагдан доройтож байгаагаас ган, зудын давтамж ойртон малын зүй бус хорогдол ихээр гарч эдийн засагт хүндрэл учруулсаар байна. Мал аж ахуйг байгалийн эрсдэлээс хамгаалах зорилгоор улсын тусгай хэрэгцээний аймаг дундын отрын бүс нутгийг 9 газарт нийт 783.3 мянган га талбайг хамруулан байгуулж, жил бүр дунджаар 550 гаруй малчин өрхийн хонин толгойд шилжүүлснээр 540.0 мянган толгой мал хаваржиж байна. "Монгол мал" үндэсний хөтөлбөрт нийт бэлчээрийн 10-аас доошгүй хувийг улс, аймаг, сумын отрын бүс нутаг, нөөц бэлчээр болгон хамгаалалтад авч, цаг хүндэрсэн үед ашиглахаар заасан боловч одоо нийт 6.2 сая га буюу 5.4 хувийг улс болон орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд аваад байна.

Бэлчээрийн тухай хуулийн төслийг боловсруулаад байгаа бөгөөд цаашид уг хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцэж, Улсын Их Хурлын чуулганд өргөн барьж хэлэлцүүлэхээр төлөвлөж байна.

Гурав. 2017-2018 оны өвөлжилтийн бэлтгэлийг хангах арга хэмжээний үр дүнгийн талаар:

1.Өнгөрсөн өвлийг хохирол багатай даван туулахаар авч хэрэгжүүлсэн ажлын үр дүн:

-Засгийн газрын 2017 оны 186 дугаар тогтоолоор Засгийн газрын нөөц сангаас олгосон 700.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээс 21 аймагт 631.0 сая төгрөгөөр 651.5 тн тэжээл, 3200 тн өвс худалдан авсан. Худалдан авсан өвс, тэжээл нь тогтоолоор өгсөн 30825 тн өвс, 11725 тн тэжээл бэлтгэх даалгаврын өвсний 2.1 хувь, тэжээлийн 27.3 хувийг эзэлж байна.

-Баянхонгор аймгийн Шинэжинст суманд шинээр инженерийн хийцтэй 1 худгийг 20.0 сая төгрөгөөр гаргасан.

-Завхан аймаг 14.0 сая төгрөгөөр 8 худаг засварласан, Дорнод аймаг 13.0 сая төгрөгийг сум бүрт 1.0 сая төгрөг хуваарилж цаг үеийн асуудлыг шийдвэрлэсэн байна.

-Малчдыг отроор өвөлжүүлэх зардалд 22.0 сая төгрөг зарцуулсан.

-Аймаг, сумын өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөцийн биелэлт 10 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар аймгийн түвшинд **88.5** хувь, сумдын түвшинд **58.5** хувийн биелэлттэй байсан.

-Төсвийн тодотголоор шийдвэрлэсэн 4.5 тэрбум төгрөгийг олгосноос 3000.0 тн өвс, 3260 тн хүчит тэжээл, ногоон тэжээл, 8.9 тн долооц нэмж худалдан авсан.

-Төсвийн тодотголоор олгосон хөрөнгийн зарцуулалтаар аймаг, сумын аюулгүйн нөөцийг 100.0 хувь бүрдүүлсэн.

-Сумдад 1.1 тэрбум төгрөгийг хуваарилсан.

-Онцгой байдлын газарт 10.0 сая төгрөг, зам даваа нээхэд 9.4 сая төгрөг, тээвэрт 28.5 сая төгрөгийг тус тус зарцуулсан.

2. Мал өвөлжилтийн бэлтгэл ажлыг хангах хүрээнд малчдын түвшинд өвс, тэжээлийн бэлтгэл 70.2 хувьтай байсан өвс, тэжээлийн хэрэгцээг нэмэгдүүлэхэд зориулж төсвийн тодотголоор 40.0 тэрбум төгрөгийг шийдвэрлүүлсэн.

Энэ хөрөнгөөр ОХУ-аас малын тэжээл импортлох ажлыг 34 аж ахуйн нэгжтэй гэрээ байгуулж зохион байгуулсан. Эдгээр аж ахуйн нэгжүүдтэй Бодлогын болон Зээлийн гэрээ байгуулж авсан зээлийн 25.0 хувийг дотоодын тээврийн болон бусад үйл ажиллагааны зардалд, 75.0 хувийг экспортлогч аж ахуйн нэгжийн нэхэмжлэлийг үндэслэн шилжүүлэг хийсэн.

Мөн Улсын Их Хурлаар гааль, НӨАТ-ын татварыг 6 дугаар сарын 30-ны өдрийг хүртэл хугацаанд чөлөөлүүлэх хууль баталсан. 2018 оны 6 дугаар сарын 25-ны өдрийн байдлаар хивэг 17392.3 тн, хорголжин 12693.0 тн, тэжээлийн эрдэнэшиш 4734.4 тн, шар буурцагны шахдас 1694.8 тн, овъёос 10839.3 тн, тэжээлийн нэмэгдэл бэлдмэл 1642.5 тн нийт 49.0 мянган тонн тэжээл импортлоод байна.

Үүнээс нийт 30.0 мянган тн тэжээл борлогдсоноос хивэг 16318.6 тн, хорголжин 11274.0 тн, овъёос 2177.5 тн, өвс 1360.3, бусад 609.0 тн-г бэлэн мөнгөөр 52.9 хувь, зээлээр 37.9 хувь, ноосны урамшууллаар 6.2 хувь, малаар 2.8 хувь худалдаа хийгдсэн байна. Зээлийн эргэн төлөлт одоогийн байдлаар 8.0 тэрбум төгрөг төвлөрөөд байна.

3. 2017-2018 оны өвөлжилт, хаваржилтын нөхцөл байдалд Улсын онцгой комиссоос “Шуурхай бүлэг” томилон үнэлгээ хийсэн дүгнэлтийг үндэслэн Засгийн газрын 3 удаагийн тогтоолоор улсын нөөцийн 10500 тн өвсийг үнэгүй, 8000 тн тэжээлийг 50 хувь хямруулах, зарим аймгийн Хүнс, хөдөө аж ахуйн газар, Онцгой байдлын газар, хүн эмнэлэгт ариутгалын болон үйлчилгээний автомашин 27 ширхэг, 5 нэр төрлийн 41.0 сая төгрөгийн малын эм бэлдмэл, 1.4 тн ариутгалын бодис, Онцгой байдлын газруудад 6.0 тн хүнсний зүйл, аймаг бүрт 110.0 сая төгрөг олгоход зориулж нийт 9.2 тэрбум төгрөгийг Засгийн газрын нөөц сангаас олгосон.

4. Олон улсын байгууллагуудын хүрээнд НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллагын Монгол Улс дахь суурин төлөөлөгчийн газраас Архангай, Төв, Булган, Өвөрхангай, Завхан аймгийн 5 сумын нийт 504 малчин өрхөөс 19.3 тн хонь, ямааны мах худалдан авч Улаанбаатар хот болон Завхан аймгийн төвийн эмзэг бүлгийн 504 өрхөд тараасан.

Малчин өрхүүддээ 340.0 тонн хүчит тэжээл, 17.0 тонн эрдэс, аминдэм, биологийн идэвх нэгдлийн тусламж үзүүлэхэд нийт 696.0 сая төгрөгийн тусламж үзүүлсэн.

Монголын улаан загалмай нийгэмлэгээс 15 аймгийн 78 сумын 4500 өрхөд 1 тэрбум 267.8 сая төгрөгийн бэлэн мөнгө болон тэжээл, хүнсний багцын, Дэлхийн зөн-Монгол олон улсын байгууллагаас Баян-Өлгий, Ховд, Говь-Алтай, Завхан, Баянхонгор, Өвөрхангай зэрэг 6 аймгийн 26 сумын 1840 өрх тус бүрт 300 кг тэжээл буюу 264.0 сая төгрөгийн тусламж үзүүлсэн. Дээрхи тусламжид нийт 2 тэрбум 227.8 сая төгрөг зарцууллаа.

Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд малчид өнгөрсөн өвөл, хаврыг өнтэй давж одоогийн байдлаар 20.0 орчим сая төл хүлээн авлаа. Олон арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсний үр дүнд 1.8 сая толгой мал зүй бусаар хорогдсон байна.

Бэлчээрийн ашиглалтыг сайжруулж, доройтлоос хамгаалах талаар

Манай улс 112.7 сая га хадлан, бэлчээрийн талбайтай бөгөөд 84.6 сая хонин толгой малыг бэлчээх бэлчээрийн даацтай. Тухайн жилийн цаг уурын байдлаас шалтгаалан бэлчээрийн даац 30 хүртэл хувиар хэлбэлздэг. Өнгөрсөн оны эцэст тоологдсон 66.2 сая толгой мал нь 110 сая хонин толгой болж байгаа нь малын тоо бэлчээрийн даацаас 20 гаруй сая хонин толгойгоор хэтэрснийг харуулж байна.

Улсын дунджаар 100 га бэлчээрийн талбайд 102 хонин толгой мал ноогдож байна. Бэлчээрийн даац Улаанбаатар хот болон Орхон, Дархан-Уул, Булган, Архангай аймгуудад 3-5 дахин, бусад аймгуудад 2 дахин хэтрээд байна. Бэлчээрийн даац хэтэрснээр бэлчээр талхлагдан доройтож, малын тэжээлийн хүрэлцээ муудаж, мал бүрэн тарга хүч авахгүй, эрсдэл даах чадвар нь муудан нэг малаас авах ашиг шим буурснаар малчдын орлого буурсаар байна.

Бэлчээрийн доройтлыг бууруулах, ашиглалт, хамгаалалтыг сайжруулах зорилгоор улсын төсвийн 2.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр 107 худаг гаргаж бэлчээрийн усан хангамжийг нэмэгдүүлж байна.

Мөн улсын төсвийн 1.7 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр 2017 онд үлийн цагаан оготно тархсан 573 мянган га, царцаа тархсан 90 мянган га бэлчээрийн талбайд тэмцэх ажлыг зохион байгуулсан. Үүнээс 100 мянган га талбайд микробиологийн аргаар үлдсэн талбайд энгийн механик биологийн аргаар тэмцсэн.

2018 онд нийт 730 мянган га бэлчээрийн талбайд үлийн цагаан оготной, 90 мянган га талбайд царцаатай тэмцэх ажлыг зохион байгуулж байна.

Бэлчээрийн ургамалд үлийн цагаан оготны учруулж буй хөнөөлөөс урьдчилан сэргийлэх, арилгах арга хэмжээг зохион байгуулахдаа дараахь зарчмыг баримтлан ажиллахаар төлөвлөж байна:

1. Баг, сумын бэлчээр ашиглалтын менежментийг сайжруулж бэлчээрийг удаан хугацаанд олон дахин давтан ашиглаж ургамлын нөхөн ургах боломжийг хязгаарлах нөхцөл үүсгэхгүй байх;
2. Бэлчээрийн менежментийн төлөвлөгөөг орон нутгийн онцлогт тохируулан боловсруулж хэрэгжүүлэх, ашиглагдахгүй байгаа алсын бэлчээрийг ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлэх,
3. Үлийн цагаан оготны тооны хэт олшролтоос урьдчилан сэргийлэхэд малчдын оролцоог нэмэгдүүлэх,
4. Энгийн механик, биологийн аргуудыг малчдад зааж сургах удирдлагаар хангах,

5. Үлийн цагаан оготны тэмцэхдээ олон аймгийн олон сумдад хуваарлих байдлаар бус нэг тодорхой талбайг сонгон авч нэгдсэн цогц байдлаар зохион байгуулах,
6. Үлийн цагаан оготной тэмцэхэд зарцуулахар төлөвлөсөн улсын төсвийг аймгуудад хуваарилахдаа орон нутгийн төсвөөс гаргах хөрөнгийн хэмжээтэй уялдуулах /орон нутгаасаа тодорхой хөрөнгийг үлийн цагаан оготны хөнөөлтэй тэмцэхэд зарцуулж буй аймгуудад илүү мөнгө хуваарилах гэх мэт/
7. Тэмцэх ажлын хамрах хүрээ, зарцуулах хөрөнгийн хэмжээг 20 хувиар нэмэглүүж тооны өсөлтийг бууруулж хөнөөл учруулахгүй түвшинд хүрсэн хойно нь аажмаар багасгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх,
8. Үлийн цагаан оготной тэмцэх ажилд нутгийн иргэд малчдын идэвхи оролцоог нэмэгдүүлэх анхаарах,

Улсын тусгай хэрэгцээний аймаг дундын 7 отрын бүсийн нутгийн 783.0 мян га бэлчээрийн талбайд тухайж жилийн бэлчээрийн даацад нь тохируулан жилд 500 мянга гаруй толгой малыг отроор өвөлжүүлж хаваржуулах ажлыг Аймаг дундын отрын бэлчээр ашиглалтын захиргаа хариуцан зохион байгуулж байна.

Аймгуудын сум дундын 5.1 сая га отрын бүс нутгуудад малыг отроор өвөлжүүлж хаваржуулах ажлыг аймгуудын Хүнс, хөдөө аж ахуйн газар сумдын Засаг даргын тамгийн газартай хамтран зохион байгуулж бэлчээрийг хамгаалж байна.

Мөн улсын тусгай хамгаалалттай газар болон хилийн зурвас газарт тухайн байгууллагуудын зөвшөөрөлтэй тодорхой тооны малыг отроор өвөлжүүлж хаваржуулах ажлыг зохион байгуулж бэлчээрийг хамгаалж байна.

Манай яам гадаад орон, олон улсын байгууллагуудтай хамтран бэлчээрийн менежментийг сайжруулах чиглэлээр төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна. Швейцарийн хөгжлийн агентлагийн “Ногоон алт-малын эрүүл мэнд” төслийн хүрээнд байгуулагдсан 700 бэлчээр ашиглалтын хэсэг сумын Засаг даргатай “Бэлчээр ашиглах гэрээ”-г байгуулан бэлчээрийг зүй зохистой ашиглаж доройтлыг бууруулж байна.

2017-2018 оны өвөлжилтийн бэлтгэлийг хангах хүрээнд Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас 2017-2018 онд дараах хэмжээг хариуцан хэрэгжүүлсэн.

-2017 онд гандуу болон гантай байсан, өвөл тогтмол их цас унадаг газарт байрлах зэрлэг амьтдад цаг хүндэрсэн үед биотехникийн арга хэмжээнд шаардагдах өвс тэжээл, хужирын нөөцийг урьдчилан нөөцөлж бэлтгэх, биотехникийн арга хэмжээг газарзүйн онцлог, амьтдын төрөл зэргээс хамааруулан хэрхэн зохион байгуулах талаар Байгаль орчин, аялал жуулчлалын Сайдын 2017 оны 11 дүгээр сарын 8-ны өдрийн 05 дугаар Албан даалгаврыг гаргаж, бүх аймгуудад хүргүүлэн ажилласан. Мөн Цаг, уур, орчин шинжилгээний газрын өвөлжилт, зудын төлөв байдлын мэдээ, орон нутгийн саналыг үндэслэн 12 аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт зэрлэг амьтны биотехникийн арга хэмжээг авахад зориулж Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2017 оны А/350 дугаар тушаалаар 49 сая төгрөгийн санхүүжилт, Мазаалай баавгайн нэмэлт тэжээлд зориулж Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2017 оны 11 сарын 08-ны өдрийн А/307 дугаар тушаалаар 8.5 сая төгрөгийн санхүүжилт гарган арга хэмжээг авлаа. Аймгуудын агнуурын бүс нутгийн менежмент хариуцагч нарт агнуурын бүс нутагт зэрлэг амьтныг хамгаалах, биотехникийн арга хэмжээг авах талаар мэдэгдэж, арга хэмжээг авсан.

-Улсын тусгай хамгаалалттай газрын 29 хамгаалалтын захиргаанаас ирүүлсэн мэдээллээр тусгай хамгаалалттай газар нутагт 2 407 700 толгой мал өвөлжүүлэх, отроор нэмж 273 910 толгой мал өвөлжүүлэх, 13059 тонн, 100 000 бухал өвс, мөн 494888 га талбайгаас хадлан бэлтгүүлсэн байна.

-Өвлийн цаг агаарын урьдчилсан төлөв, тухайн нөхцөл байдлын талаар тус яамны харъяа Цаг уур, орчны шинжилгээний газраас тухай бүрт Засгийн газар, Улсын онцгой комисс болон олон нийтийг тогтмол мэдээллээр шуурхай ханган ажилласан нь өвөлжилт, хаваржилт хүндрэхээс өмнө урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг шуурхай зохион байгуулахад үр дүнтэй байв.

-Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас Завхан аймгийн 2017-2018 оны өвөл, хаврын улиралд өвөлжилтийн бэлтгэл ажлыг хангуулахыг хариуцан ажиллав. Завхан аймгийн Улсын нөөцийн 5 цэг салбарт 700 тн өвс, 700 тн тэжээл /Тосонцэнгэл-200 тн, Улиастай-200тн, бусад 3 цэгт тус бүр 100 тн тэжээл/ нэмж нөөцөлсөн. Мөн Улиастай суманд-164 тн, Завханмандал суманд 50 тн буюу нийт 214 тн өвсийг аймгийн нөөцөд бүрдүүлсэн. Нийт 240 тн бэлтгэв. Тэжээлийн хувьд Тосонцэнгэл суманд 30 тн, Улиастай суманд 20 тн буюу нийт 50 тн буюу арга хэмжээ бүрэн авагдсан.

Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын 2017 оны 11 дүгээр сарын 08-ны өдрийн 05 дугаар тоот албан даалгаврыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Завхан аймгийн Засаг даргын 2017 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдрийн захирамжаар Мал, амьтны гоц халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын хэсгийг байгуулан, Албан даалгаврын хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг гарган ажиллаж байна.

Төлөвлөгөөний дагуу Баянхонгор, Говь-Алтай, Ховд, Увс аймагтай хил залгаа Отгон, Шилүүстэй, Цагаанчулуут, Цагаанхайрхан, Дөрвөлжин, Ургамал, Завханмандал, Сантмаргац, Цэцэн-Уул, Сонгино, Тэс, Яруу сум, хүн ам ихээр төвлөрсөн Улиастай сумын 2227 өрхийн нийт 674.3 мянган малд вакцинжуулах ажлыг гүйцэтгэжээ.

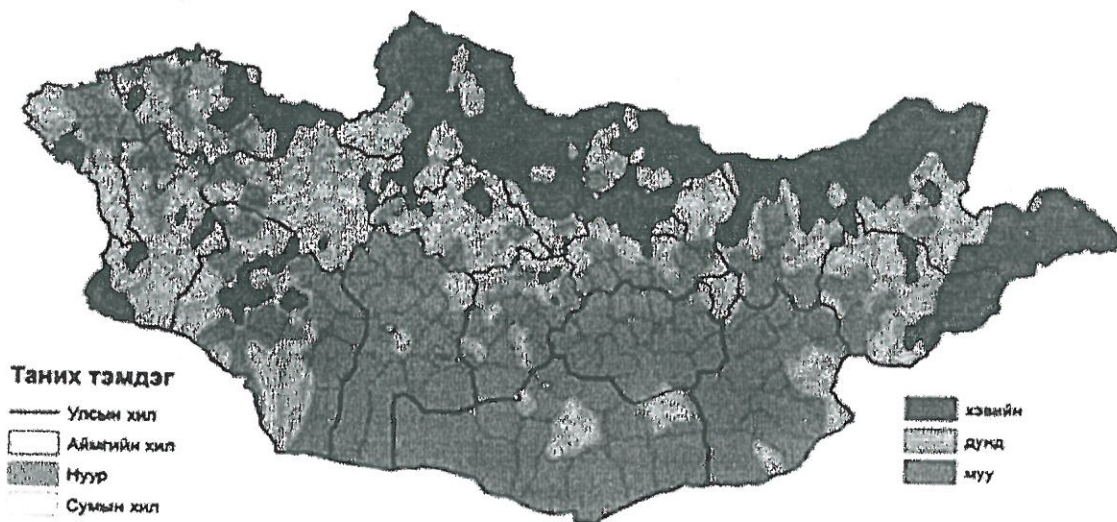
Дөрөв. 2018-2019 оны өвлийн бэлтгэлийг хангах ажлын хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөний талаар:

Монгол орны 2018 оны зуншлагын байдал, 6 дугаар сарын цаг агаарын төлөв байдал болон 7-8 дугаар сарын цаг агаарын урьдчилсан төлөв:

2018 оны 6 дугаар сар хур бороо нутгийн хойд хэсгээр дундаж хэмжээний орчим болон түүнээс ахиу орсон ч бусад нутгаар тун бага орж, агаарт өдөртөө уулархаг нутгаар 20-25 градус, тал хээрийн бүсэд 25-30 градус, говийн нутаг, Их нууруудын хотгор, Орхон-Сэлэнгийн саваар 31-39 градус, хөрсний гадарга дээр ихэнх нутгаар 45-66 градус хүрч халж байсан нь бэлчээрийн ургамлын ургалтад таагүй нөлөөлж ургалт удааширч, зуншлага өмнөх 10 хоногоос сайжраагүй.

Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний улсын сүлжээн дээр 10 хоног тутамд зуншлагын байдлыг үнэлсэн дүнгээс үзэхэд 6 дугаар сарын 20-ны байдлаар бэлчээрийн ургамлын ургалт буюу зуншлагын байдал нийт нутгийн 30 орчим хувьд хэвийн, 30 гаруй хувьд дунд зэргийн, 40 орчим хувьд муу буюу гантай байна. Зуншлага дунд буюу муу байгаа аймгуудыг дурдвал Баян-Өлгий, Ховд, Увс, Завхан, Архангай, Говьсүмбэр, Сүхбаатарын ихэнх, Говь-Алтайн баруун, Хөвсгөл, Сэлэнгийн өмнөд, Өвөрхангайн хойд, Төв, Хэнтий, Дорнодын зарим сумдад дунд зэргийн, харин Баянхонгор, Өмнөговь, Дундговь, Дорноговийн ихэнх нутаг, Архангай, Дорнодын нэг хоёр сумд, Баян-Өлгий, Ховдын хойд, Говь-Алтайн өмнөд болон зүүн, Завханы баруун өмнөд, Увс, Өвөрхангай, Төв, Хэнтийн өмнөд,

Сүхбаатарын баруун сумдаар муу гантай байгаа нь өнгөрсөн жилийнхтэй харьцуулахад зуншлага муу байв(3 дугаар зураг).

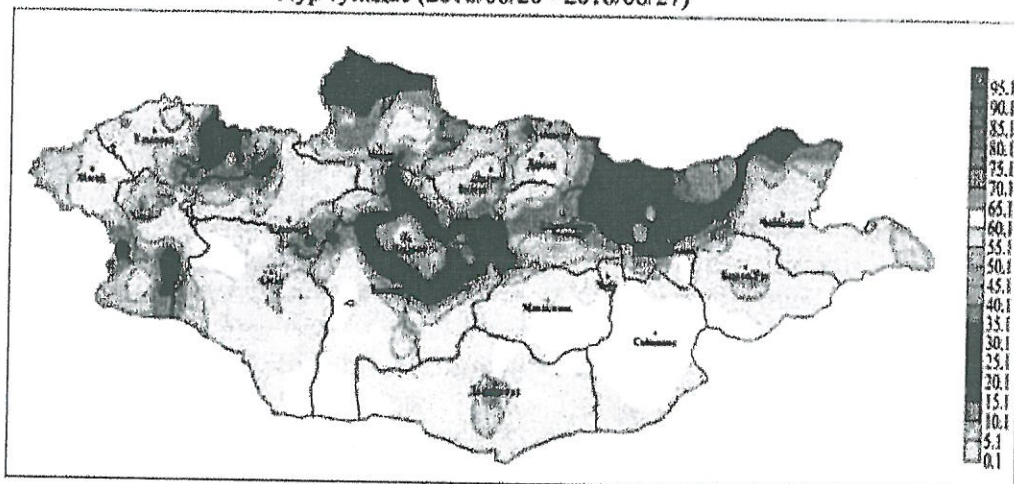

3 дугаар зураг. Бэлчээрийн ургамлын ургалтын байдал, балл 2018 оны 6 дугаар сарын 20-ны байдлаар

6 дугаар сарын 20-оос хойш Дорноговиос бусад нутгийн ихэнх хэсгээр их бага хэмжээгээр бороо орсон ч бэлчээрийн ургамлын ургалт, зуншлага муу гантай байгаа аймгуудын нутгаар тун бага орлоо. Харин зуншлага дунд зэргийн байгаа Баянхонгорын зүүн хойд, Архангайн өмнөд, Өвөрхангайн хойд, Төв аймгийн баруун өмнөд болон зүүн хойд, Дорнодын баруун хойд, Хэнтийн нилээд сумдаар 20-40мм бороо аадар орсон нь дээрх газруудын бэлчээрийн болон таримал ургамлын ургалтад сайнаар нөлөөлсөн.

(2 дугаар зураг).

Хур тунадас (2018/06/20 - 2018/06/27)

- 2018 оны 7 дугаар сарын цаг агаарын урьдчилсан төлөв:

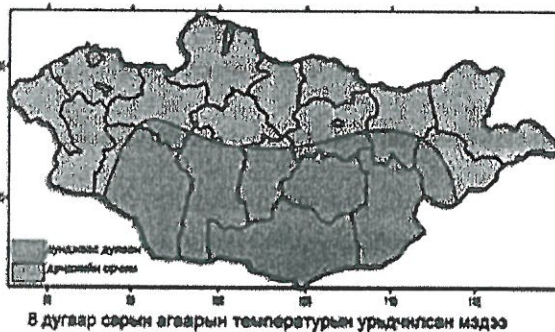
Агаарын сарын дундаж температур ихэнх нутгаар уур амьсгалын дунджаас дулаан, бороо хур Увс, Ховд, Хэнтий, Дорнод, Говь-Сүмбэрийн ихэнх нутаг, Баян-Өлгий, Завхан, Дундговь, Дорноговь, Сүхбаатарын хойд, Говь-Алтай, Баянхонгор, Хөвсгөлийн өмнөд, Төв, Сэлэнгийн зүүн хэсгээр дунджаас багавтар, бусад нутгаар дунджийн орчим орох төлөвтэй(3,4 дүгээр зураг).

2018 оны 7 дугаар сарын эхээр баруун аймгуудын хойд, төв, зүүн аймгуудын ихэнх нутгаар бороо, говийн зарим нутгаар түр зуурын бороо орж, нутгийн хойд хагаст сэрүүснэ. 7 дугаар сарын нэгдүгээр арав хоногийн дунд үе, цаашдаа аравд, хорьдоор баруун, төв, зүүн аймгуудын нутгаар, сарын дунд үе болон сарын сүүлчээр ихэнх нутгаар ихэнхдээ түр зуурын бороо орно. Дуу цахилгаантай. Хуурайшилт ихтэй байгаа тул Хангай, Хөвсгөл, Хэнтийн уулархаг нутаг, төвийн зарим нутгаар зарим үед усархаг ширүүн аадар орох магадлалтай. Борооны өмнө зарим газраар салхи түр зуур ширүүсч болзошгүй. 6 дугаар сарын сүүлийн үлдэж буй хугацаанд говь талын нутгаар хална. Цаашдаа 7 дугаар сарын 10-д гаргаад болон гуравдугаар арав хоногийн дунд үеэр ихэнх нутгаар халж, Орхон-Сэлэнгийн сав, говийн бүс нутаг, Дорнод Монголын талаар зарим өдөртөө +32..+37 градус хүрэх төлөвтэй. Харин сарын эхэн болон сарын дунд үе, хорьдын үеэр сэрүүсч Алтай, Хангай, Хөвсгөл, Хэнтийн уулархаг нутгаар шөнөдөө 5-10 градус, өдөртөө 15-20 градус, говийн нутгаар шөнөдөө 13-18 градус, өдөртөө 24-29 градус, бусад нутгаар шөнөдөө 10-15 градус, өдөртөө 21-26 градус дулаан байх төлөвтэй.

- 8 дугаар сарын цаг агаарын урьдчилсан төлөв

Энэ сарын агаарын дундаж температур Говь-Алтай, Баянхонгор, Өвөрхангай, Өмнөговь, Дундговь, Дорноговь, Говь-Сүмбэрийн нутаг, Төв, Хэнтийн өмнөд, Сүхбаатарын баруун хэсгээр уур амьсгалын дунджаас дулаан, бусад нутгаар дунджийн орчим, хур тунадас Ховд, Говь-Алтай, Баянхонгорын өмнөд, Өмнөговь, Дорноговь, Говь-Сүмбэрийн нутаг, Дундговийн зүүн, Хэнтийн өмнөд, Сүхбаатарын баруун хэсгээр уур амьсгалын дунджаас бага, Увс, Хөвсгөл, Архангай, Булганы ихэнх нутаг, Завхан, Хэнтийн хойд, Сэлэнгэ, Дорнодын баруун хойд хэсгээр дунджаас бага зэрэг ахиу, бусад нутгаар дунджийн орчим орох төлөвтэй тул нутгийн баруун өмнөд болон зүүн өмнөд хэсгээр зуншлага төдийлөн дээрдэхгүй, харин Увс, Завхан, Архангайн зарим нутгаар сайжрах төлөвтэй(5,6 дугаар зураг).

2018 оны 7-8 дугаар сард түр зуурын ширүүн аадар орох, үе үе хэд хоногоор халах, хуурайшилт нэмэгдэх зэрэг бэлчээрийн болон үр тариа, таримал ургамлын ургалт, болцод сөргөөр нөлөөлөх, зэрлэг амьтны уст цэг багасах цаг агаарын тааламжгүй үе тохиолдох магадлал өндөр байна.

Иймд ялангуяа баруун, төв, говийн зуншлага муу гантай аймгууд, болон бэлчээрийн даац 18 сая хонин толгойд шилжүүлсэн тоо хэмжээгээр хэтэрсэн байгаа тул намар эртнээс өвөлжилтийн бэлтгэлийг хангах арга хэмжээг авч эхлэх нь зүйтэй юм. Мөн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамнаас дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Үүнд:

- Байгаль орчны салбарт 2018-2019 оны өвөлжилтийн бэлтгэл ажлыг хангахад Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны ажлын хэсгийг шинэчлэн байгуулж, бэлтгэл хангах ажлыг зохион байгуулан ажиллах,

- Зарим тусгай хамгаалалттай газар нутагт мал, зэрлэг амьтанд зориулсан өвс тэжээл бэлтгэх нөөцийн болон отроор өвөлжих боломжтой өрх, малын тоог холбогдох байгууллагуудтай хамтран гаргах, судалгааг хийх,

- Цаашид өвс, тэжээлийн нөөцийг бүрдүүлэхэд шаардлагатай хадланг тусгай хамгаалалттай газраас авах,

- Улсын тусгай хамгаалалттай газрын нөөц даацад тохируулан өвөлжилт, хаваржилт хүндэрч байгаа газрын мал бүхий иргэдийг тусгай хамгаалалттай газарт отроор өвөлжүүлэх, хаваржуулах арга хэмжээг авах,

- Зэрлэг амьтанд биотехникийн арга хэмжээг авах ажлыг Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам болон орон нутгийн төрийн захиргааны байгууллага, агнуурын бүс нутгийн менежмент хариуцагч, олон улсын байгууллагаас санхүүжүүлэх, нөөц бүрдүүлэлт хийх ажлыг зохион байгуулах,

-Гангийн нөхцөл байдал, үүсэхээс урьдчилан сэргийлж, шаардлагатай тохиолдолд үүлэнд зориудаар нөлөөлөх арга хэмжээг зохион байгуулах,

- Цаг агаарын аюултай үзэгдлийн талаарх мэдээ, мэдээллийг төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэдийг шуурхай зохион байгуулан хүргэх,

-Яамны харьяа байгууллагын өвөлжилтийн бэлтгэлийг хангах арга хэмжээг урьдчилан авах,

- 2018-2019 оны монгол орны өвлийн цаг агаарын төлөв байдал болон өвөлжилт хүндэрч болзошгүй аймаг, сумын цаг агаарын урьдчилсан мэдээг 8 дугаар сараас эхлэн авч холбогдох байгууллагад хүргүүлэн өвөлжилтийн бэлтгэл ажлыг хангах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх зэрэг болно.

“Хөдөө аж ахуйн салбарын өвөлжилтийн бэлтгэл хангах зарим арга хэмжээний тухай” Засгийн газрын тогтоолын төслийг боловсруулан Засгийн газрын 2018 оны 07 дугаар сарын 04-ний хуралдаанаар хэлэлцүүлэн батлуулав. Уг тогтоолоор аймгуудын цаг үеийн асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор зун, намрын отор нүүдэл хийх, малын хөдөлгөөнийг хянах постуудыг нэмэгдүүлэх, оготно, царцааны нүүдэлтэй тэмцэх, малчдад нийгэм, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх, бусад аймагт хадлан бэлтгэх, аймаг, сумын өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөц бүрдүүлэх зэрэг тулгамдсан арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд зориулж 900.0 сая төгрөгийн нэмэлт хөрөнгийг Засгийн газрын нөөц сангаас аймгуудын Засаг даргын тамгийн газарт олгохоор тогтлоо. Мөн 2018 онд бэлтгэх аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөцийн хэмжээг баталлаа.

Тогтоолыг үндэслэн Хөдөө аж ахуйн салбарт яаралтай хэрэгжүүлэх ажлын талаарх албан даалгавар, зөвлөмжүүдийг аймаг, орон нутагт хүргүүлж “Мал

өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл хангах, шалгах, дүгнэх заавар"-ын дагуу малчдын түвшинд бэлтгэх өвс, тэжээл, шинээр барьсан болон засварласан худаг уст цэг, хашаа, хороо, ариутгал, халдваргүйжүүлэлт, өрхийн хүнс, дулаан хувцас, малын эмнэлгийн арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулахаар төлөвлөн ажиллаж байна.

---ooOoo---